

Оксана Гнатів,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
і процесу юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ ДІТЕЙ-СИРИТ З УКРАЇНИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розглянуто нормативно-правовий аспект забезпечення процесу усиновлення. Проаналізовано юридичну базу з питань міжнародного усиновлення. Досліджено питання правової природи усиновлення та умов його проведення, норми, що регулюють умови усиновлення, проблеми, що виникають під час здійснення усиновлення. Вказано, що дослідження нормативно-правового регулювання здійснення усиновлення іноземцями дозволяє комплексно оцінити важливість даного питання не лише з боку теорії, але й практики.

Ключові слова: процес усиновлення, батьківське піклування, сімейне виховання, право, правове регулювання, захист прав дітей, дитина-сирота, міжнародне усиновлення.

Гнатів О. Б.

Усыновления иностранцами детей-сирот с Украины: нормативно-правовой аспект

Рассматривается нормативно-правовой аспект обеспечения процесса усыновления. Анализируется юридическая база по вопросам международного усыновления. Исследуются вопросы правовой природы усыновления и условий его проведения, нормы, регулирующие условия усыновления, возникающие при осуществлении усыновления. Указано, что исследование нормативно-правового регулирования осуществления усыновления иностранцами позволяет комплексно оценить важность данного вопроса не только со стороны теории, но и практики.

Ключевые слова: процесс усыновления, родительская забота, семейное воспитание, право, правовое регулирование, защита прав детей, ребенок-сирота, международное усыновление.

Hnativ O.

Adoption foreigners orphans from Ukraine: regulatory legal aspects

The article deals with the problem of legal support of the adoption process. Particular attention is drawn to the organizational and legal conditions for social protection of orphans and children deprived of parental care. Served detailed description of the legal aspects of the adoption of Ukrainian orphans by foreigners. The analysis of the legal framework for international adoptions. The problems of the legal nature of adoption and conditions of the rules governing the conditions of adoption, the problems arising in the course of adoption. The need for compliance with the consent of the child for adoption, if it allows its age and state of health. A survey in article analyzes legal regulation allows to complete the adoption appreciate the importance of this problem not only in terms of theory, but practice is an important factor in providing educational support for children orphaned in the process of adoption by foreigners.

Ukraine reforming legislation in respect of one of the basic principles of the UN Convention on the Rights of the Child – to ensure the best interests of the child.

According to the data contained on the Ministry of Social Policy of Ukraine rate of international adoption in Ukraine annually falling rapidly.

Keywords: the process of adoption, parental care, family education, law, regulation, protection of children, orphan, international adoption.

Постановка проблеми. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя. Усиновлення є самостійним інститутом цивільного права, головним завданням якого є надання дітям-сиротам та дітям, які залишились у силу тих чи інших обставин без батьківського піклування, благополучних умов виховання в сім'ї.

Усиновлення іноземцями є самостійним інститутом цивільного та міжнародного приватного права, головним завданням якого є надання дітям, що залишились без батьківського піклування, сімейних умов та довгоочікуваних батьків. Тобто міждержавне усиновлення є підставою для виникнення цивільних відносин як юридичного акта за участю іноземного громадянина.

Після усиновлення дитина урівнюється в особистих і майнових правах з рідними дітьми усиновлювача, його родичами, між якими виникають такі ж права і обов'язки, як між родичами за походженням [1].

Міждержавне усиновлення в Україні здійснюється тільки за участі Міністерства соціальної політики України.

Відповідно до статті 24 Закону України «Про охорону дитинства», усиновлення дитини, яка є громадянином України, іноземцями провадиться, якщо були вичерпані всі можливості щодо передачі під опіку, піклування, на усиновлення чи виховання в сім'ї громадян України [2].

Посередницька, комерційна діяльність щодо усиновлення дітей, передання їх під опіку, піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців або осіб без громадянства забороняється.

Законодавство України не містить обмежень щодо максимальної різниці у віці між усиновлювачем та дитиною.

Усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України, є досить дискусійною темою, яка має як багато прихильників, так і багато противників. У сучасній правовій літературі існує значна кількість досліджень визначення правових аспектів міжнародного усиновлення.

Стан дослідження. Слід зазначити, що деякі питання даної проблематики розглядалися в роботах окремих авторів, зокрема: Л. П. Ануфрієвої, В. Г. Храбскова, І. К. Городецької, В. А. Рясенцева, Г. К. Матвеева, І. А. Зіміної, Е. О. Петухової та інших вчених, разом з тим достатньої уваги цій проблематиці в літературі не приділялось.

Виклад основного матеріалу. Надання сімейної турботи дітям, які не мають належного сімейного виховання та позбавлені батьківського піклування, має державне значення. Відповідно до статей 51 та 52 Конституції України, сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою, утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу [3].

За останні роки з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і всебічний розвиток в Україні було прийнято багато нормативних актів, які встановлюють основні принципи та напрями захисту прав дітей, а також основні засади державної політики у цій сфері [4, с. 16].

Відповідно до Закону «Про охорону дитинства», охорона дитинства є в Україні стратегічним загальнонаціональним пріоритетом [2]. Згідно із законом, пріоритетне право на усиновлення українських дітей мають громадяни нашої держави. Виявившись сиротою, дитина протягом року перебуває на обліку за місцем проживання, і лише після закінчення цього терміну може бути усиновлена іноземцями, які дуже охоче беруть у дочки і сини українських дітей, навіть якщо ті мають досить серйозні захворювання [5, с. 167].

Процес усиновлення в Україні регламентується Цивільно-процесуальним кодексом, Сімейним кодексом, Законами України «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» та відповідними постановами Уряду.

Як уже згадувалось, протягом вказаного вище року компетентні органи державної влади зобов'язані вжити заходів щодо влаштування дитини на виховання в сім'ю громадян України, причому не лише передаючи її на усиновлення, а й за допомогою будь-якої іншої форми влаштування в сім'ю: під опіку (піклування), за договором патронату тощо. Якщо ж протягом року з моменту прийняття дитини на облік в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини вжиті заходи не призведуть до позитивного результату, дитина може бути передана на усиновлення громадянину іншої держави [6, С. 168]. Однак це не означає, що документи для усиновлення дитини громадянином іншої держави не можуть готуватися заздалегідь, до спливу цього терміну.

Однак стаття 283 Сімейного кодексу України встановлює винятки із вищезазначеного правила. Так, якщо дитина страждає на хворобу, що внесена до спеціального переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України, усиновлення може бути здійснене до спливу одного року перебування дитини на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини [1]. Ще одним винятком, який допускає усиновлення дитини без спливу річного терміну перебування на обліку, є можливість усиновлення дитини іноземцем, який є родичем дитини. Зазначене правило ґрунтується на положеннях статті 213 Сімейного кодексу, яка надає переважне право на усиновлення родичам дитини незалежно від їх громадянства та місця проживання [1].

В юриспруденції існує дискусія, що зазначена норма не регулює випадки, коли іноземець є чоловіком (дружиною) матері (батька) усиновлюваної дитини, адже дитина, яка має одного з батьків, не обліковується в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини. При вирішенні подібних ситуацій, як відзначає І. П. Рогальська, слід виходити з того, що іноземець, який є дружиною (чоловіком) батька (матері) дитини, може усиновити цю дитину й тоді, коли вона перебуває на обліку в урядовому органі державного управління з усиновлення та захисту прав дитини [7, с. 35].

Усиновлені іноземцями діти-громадяни України виїжджають за кордон до місця постійного проживання разом з усиновителями за паспортами громадянина України для виїзду за кордон. Посадова особа Держприкордонслужби здійснює перевірку законності виїзду дитини за кордон. Одним із підтверджень законності виїзду може бути рішення суду про усиновлення. Крім того, батьки усиновлювачі мають заздалегідь подбати про оформлення для усиновленої дитини дозволу / візи на в'їзд до країни майбутнього проживання.

Усиновлена дитина має право на збереження своєї національної ідентичності відповідно до Конвенції про права дитини, інших міжнародних договорів [8]. Відповідно до частини 1 статті 283 Сімейного кодексу, усиновлення дитини, яка є громадянином України, провадиться рішенням районного (міського) суду в установленому порядку на загальних підставах, встановлених главою 18 Сімейного кодексу України, незалежно від громадянства особи, яка бажає усиновити цю дитину. Документи, видані за кордоном, які надаються суду безпосередньо заявниками, потребують консульської легалізації, якщо інше не встановлено міжнародним договором, учасником якого є Україна [1].

Посилаючись на пункт «с» Конвенції про права дитини, держави-учасниці забезпечують, щоб при усиновленні дитини в іншу країну застосовувалися такі ж гарантії та норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни. Для забезпечення цієї вимоги суд може вимагати від заявника надання відповідних нормативних актів законодавства його держави, що забезпечуватимуть дитині її основні права, які вона має в Україні [9, с. 11]. Якщо діти усиновлені іноземцями і проживають за межами України, то відповідна консульська установа за дорученням Міністерства закордонних справ України веде облік цих дітей і здійснює нагляд за дотриманням їх прав до досягнення ними вісімнадцяти років.

Порядок здійснення нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені іноземцями і проживають за межами України, встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Обов'язок по нагляду за дотриманням прав дітей, які усиновлені та проживають в Україні, покладається на орган опіки та піклування за місцем проживання дитини. Це правило застосовується і у випадках, коли після усиновлення дитини іноземцем вони залишаються проживати на території України. Якщо внаслідок усиновлення іноземцем дитина-громадянин України переїжджає для постійного проживання в іншу державу, то нагляд за дотриманням її прав у сім'ї усиновлювача здійснює відповідна консульська установа або дипломатичне представництво України в державі, де проживає усиновлений. Відповідно до частини 3 статті 31 Консульського статуту України [10], консул за дорученням Міністерства закордонних справ України здійснює в установленому порядку нагляд за станом утримання та виховання дітей – громадян України, усиновлених іноземцями, до досягнення ними 18-річного віку.

При неналежному усиновленні або у разі, якщо внаслідок усиновлення порушено права дитини, передбачені законодавством та міжнародними угодами України, або усиновлення не відповідає інтересам дитини, воно може бути скасоване або визнане недійсним у судовому порядку згідно з чинним законодавством України та стане наступним нашим науковим дослідженням.

Висновки. Національне законодавство України реформується під дотримання одного з основних принципів Конвенції ООН з прав дитини – забезпечення найвищих інтересів дитини.

Темпи міждержавного усиновлення в Україні щороку стрімко падають.

Згідно з даними, що містяться на сайті Міністерства соціальної політики України, за 2005 рік іноземними громадянами усиновлено 2110 дітей, за 2012 рік – 806 дітей, за 2013 рік – 674 дитини, за 2014 рік – дещо більше 500 міждержавних усиновлень, і це буде найнижчий показник за всю історію міждержавного усиновлення в Україні. Прогнозується збереження тенденції на зменшення міждержавних усиновлень і в подальшому. Третина іноземців приїжджають в Україну, щоб усиновити дитину саме віком 5 років.

Таким чином, на сьогодні Україна чекає на іноземних усиновлювачів, які бажають усиновити:

- дитину-інваліда, хвору дитину;
- дитину старше 10-ти років;
- групу братів і сестер (4–5 дітей) віком від 8 років.

Список використаної літератури

1. Сімейний кодекс України. Закон від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
2. Закон України «Про охорону дитинства» № 2402-III від 3 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
3. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>.

4. Гопанчук В. С. *Сімейне право України : навч. посіб. / В. С. Гопанчук – [4-е вид., переробл. та доповн.]*. – К. : МАУП, 2006. – 190 с.
5. *Збірник нормативно-правових актів у сфері захисту дітей*. – К. : Дитячий фонд ООН «ЮНІСЕФ», 2002. – 318 с.
6. Мироненко В. П. *Сімейне право України / В. П. Мироненко, С. А. Пилипенко*. – К. : Правова єдність, 2008. – 477 с.
7. Рогальська І. П. *Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.05 «соціальна педагогіка» / І. П. Рогальська*. – Луганськ, 2009. – 43 с.
8. *Конвенція про права дитини*. – К. : Право, 1995. – 31 с.
9. Мироненко В. *Сімейне право України / В. Мироненко, С. Пилипенко*. – К. : Правова єдність, 2008. – 477 с.
10. Указ Президента України «Про консульський статут України» від 21.05.2000 р. № 474/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/127/94>.
11. Румянцева-Козовник А. В. *Правові аспекти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України / А. В. Румянцева-Козовник // Наше право*. – 2014. – № 6. – С. 71–75.
12. Скоробогач О. В. *Міжнародно-правові стандарти усиновлення іноземцями дітей, які є громадянами України / О. В. Скоробогач // Право і Безпека*. – 2013. – № 1. С. 201–205.
13. Слабковська А. І. *Нормативно-правове забезпечення процесу усиновлення українських дітей-сиріт іноземцями / А. І. Слабковська // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки*. – 2014. – Вип. 122. – С. 185–193.